

УДК 346.12+346.5  
DOI

**ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПОНЯТТЯ  
«СПЕЦІАЛЬНИЙ РЕЖИМ» У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

*Серєбряк С.*

**TO DETERMINE THE LEGAL NATURE OF THE CONCEPT  
«SPECIAL REGIME» IN THE FIELD OF MANAGEMENT**

*Sieriebriak S.*

*Стаття присвячена проблематиці визначення сутності категорії «спеціальний режим господарювання». В умовах воєнного стану ця категорія потребує якісного перегляду та внесення відповідних змін до законодавства. На підставі аналізу господарського законодавства, праць українських дослідників – спеціалістів у зазначеній сфері, фактичного становища суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, а також кореляції ефективності роботи національної економічної системи із здобутками в оборонній сфері зроблено висновки про необхідність перегляду понятійного апарату господарського права. Визначено, що розкриттю для розкриття змісту поняття «спеціальний режим господарювання» сприяє чітке розуміння сутності, основних ознак та видів правових режимів як загальнотеоретичної категорії. Наголошується, що поняття «правовий режим» є однією з базових термінів більшості галузей національного законодавства.*

*Виявляються вади нормативно-правового регулювання в українському законодавстві: відсутні визначення основних понять та їх закріплення на законодавчому рівні (зокрема, й поняття «спеціальний режим господарювання» не закріплено в Господарському кодексі України), відсутні критерії віднесення тих чи інших правил ведення господарської діяльності до спеціальних правових режимів, потребують перегляду й види спеціальних режимів господарювання, а також критерії їх класифікації. З цих позицій автором пропонується власне визначення поняття «спеціальний правовий режим господарювання», а також його специфічні характеристики. Запропоновано внесення змін до законодавства у цій сфері.*

***Ключові слова:** режим; правовий режим; спеціальний правовий режим; правове регулювання; господарська діяльність.*

**Висвітлення проблеми в загальному вигляді і її зв'язок із важливими науковими практичними завданнями.** Сьогодні, в умовах повномасштабної війни в Україні, національна економічна система держави, її стабілізація та зростання (хоча б мінімальне) є критично важливими для виживання цілої нації. Актуальність зміцнення економіки країни зараз не викликає жодного супротиву

з боку яких би то не було груп суспільства: боєздатність нашої армії повністю залежить від рівня видатків на неї. Збільшити суми видатків Державного бюджету України можливо за рахунок податкової системи. Загальновідомо, що переважну більшість податків сплачують саме суб'єкти господарювання (як правило, середній та великий бізнес). Тому сьогодні нагальною є потреба переглянути

умови здійснення ними господарської діяльності. І почати необхідно з розуміння базової термінології, зміст якої повинен змінюватися у відповідь на глобальні суспільні зміни в державі та світі у 2022 році. Одним з таких основних понять, що безпосередньо може вплинути на господарюючих суб'єктів, є розуміння категорії «спеціальний режим господарювання».

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які спирається автор.** Базовим поняттям відносно терміну «спеціальний режим господарювання» є загальнотеоретична категорія «правовий режим». Остання була опрацьована вченими ще з часів радянської доби і сьогодні знайшла своє відбиття у працях українських вчених-теоретиків. Найбільш вагомим внеском у дослідження питання правового режиму стали праці таких українських правників, як-то: С. В. Бобровник, В. В. Копейчиков, А. М. Колодій, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, І. О. Соколова, М. В. Цвік. Зокрема, ними було розроблено зміст та основні ознаки поняття «правовий режим», а також його основні види.

Поняття спеціального режиму господарювання знайшло своє відображення у роботах А. В. Балян, А. Г. Бобкової, О. М. Вінник, О. Р. Зельдіної, Р. І. Зименкова, Ю. В. Макогона, В.К. Мамутова, А. В. Матвєєвої, В. І. Пили, О. П. Подцерковного, Л. В. Таран та ін. У їхніх роботах досліджені як теоретичні питання змісту, ознак та видів спеціального режиму господарювання, так і проблеми функціонування різних видів спеціальних режимів господарювання, наприклад, спеціального режиму інвестиційної діяльності, спеціального режиму інноваційної діяльності тощо.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.** Незважаючи на

той факт, що окремі вчені-юристи займалися дослідженням змісту спеціального правового режиму господарювання, на сучасному етапі розвитку нашого суспільства розуміння цього терміну потребує нових досліджень та перегляду його сутності відповідно до умов нового часу. Насамперед, необхідно переосмислити сам зміст цієї категорії згідно з вимогами воєнного часу.

**Формулювання цілей та завдань статті.** Метою цієї статті є розкриття сутності та змісту категорії «спеціальний режим господарювання», його специфічних ознак. До завдань даної наукової роботи слід віднести: 1) аналіз наукових доробок з питань визначення терміну «правовий режим», визначення його ознак та видів; 2) опрацювання думок правників щодо правової природи спеціального режиму господарювання; 3) дослідження законодавчого підґрунтя виокремлення категорії «спеціальний режим господарювання».

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.**

Для визначення сутності та правової природи спеціального режиму господарювання необхідно спочатку проаналізувати, що є правовим режимом у загальнотеоретичному значенні, його ознаками, специфічними особливостями та які види виокремлюються вченими.

Саме по собі формулювання «правовий режим» виникло не в теорії держави і права, а в галузевих науках, здебільшого, міжнародному публічному праві, земельному праві, цивільному, господарському та адміністративному галузях права. Зокрема, досить часто-густо, ми зустрічаємо як у нормативно-правових актах, так і в науковій літературі такі поняття: «правовий режим земель», «міжнародно-правовий режим», «правовий режим майна», «правовий режим обігу цінних паперів» тощо. Все це зумовило

необхідність детальної розробки цього терміну з теоретичної точки зору, тобто як загальнотеоретичної правової категорії, яка б могла застосовуватись у всіх галузях права.

У теорії права категорія «правовий режим» вперше згадувалась ще за радянських часів як комплексна, проте вона суттєво трансформувалась з часом. Зараз є сенс розглядати це поняття крізь призму останніх досліджень у цій сфері.

У підручнику за ред. М. В. Цвіка та О. В. Петришина під правовим режимом розуміють певний порядок правового регулювання, який забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення способів, методів та типів правового регулювання [1, с. 217]. Таке ж саме визначення пропонують і автори підручника під кер. Ю. А. Ведернікова [2, с. 393].

Майже аналогічне визначення пропонують й автори підручника з загальної теорії права за заг. ред. М. І. Козюбри: «правовий режим – це особливий порядок правового регулювання певної сфери суспільних відносин, який забезпечується шляхом специфічного поєднання та співвідношення його методів, способів і типів» [3, с. 103].

О. Ф. Скакун вважає, що «режим правового регулювання суспільних відносин (правовий режим) – це правова форма, що визначає порядок (стан) правового врегулювання конкретної сфери суспільного життя, встановлений через специфічне поєднання мети, предмета, методів, способів і типів правового регулювання, які забезпечують розвиток правовідносин у просторовому й часовому вимірах та їх галузевоправову належність» [4, с. 264].

Іноді поняття правового режиму плутають з поняттям «тип правового регулювання». Так, зокрема, у навчальному посібнику «Теорія держави і права» тип правового регулювання визначається як особливий порядок правового регулювання, що виражається

в певному поєднанні способів (дозволів і заборон) і створює стан більшого чи меншого сприяння для задоволення інтересів суб'єкта права. Автори зазначають, що тип правового регулювання встановлює тип правового режиму [5, с. 259].

Досить неоднозначною є думка П. П. Богуцького, який фактично ототожнює поняття «правовий режим» та «процес правового регулювання», зазначаючи, що сутність категорії правового режиму «зосереджується у визначенні правил поведінки, які якраз і дозволяють досягти визначену мету. Тобто йдеться про...процес правового регулювання» [6, с. 183]. В цілому, звичайно ж процес правового регулювання вимагає наявності певних стадій, яких немає у правового режиму. Проте у цілому це не два взаємопоглинаючих, на нашу думку, явища, а вони реально доповнюють одне одного. Так, правове регулювання – це саме процес, а правовий режим у цілому – це вже конкретний результат правового регулювання, певний його підсумок.

При цьому у науковій літературі часто при аналізі процесу правового регулювання застосовуються термін «механізм правового регулювання». Ця категорія також не є тождешною поняттю «правовий режим». З цього приводу досить точно зазначає Л. В. Томаш, якщо механізм правового регулювання – юридична категорія, яка розкриває процес правового регулювання, то правовий режим – юридична категорія, яка розкриває зміст конкретних правових засобів (елементів правового регулювання), покликаних організувати певну сферу суспільних відносин [7, с. 22].

Правовий режим має свій певний об'єкт впливу, регулювання якого чи регулювання відносин щодо його забезпечується складовими правового режиму. Видається, що до таких об'єктів можна відносити матеріальні об'єкти (речі, майно різного роду), нема-

теріальні об'єкти (об'єкти інтелектуальної власності тощо), процеси, діяльність.

Водночас не можна погодитись із існуванням правового режиму певних галузей права, адже у такому випадку поняття «правового режиму» розпорошується, тобто втрачає цілісність та стає незрозумілим з погляду його місця у правовій системі чи, навпаки, змішується чи ототожнюється з іншими правовими категоріями. Так, зокрема, Т. П. Мінка наголошує, що «правовий режим галузі права складається з великої групи однорідних суспільних відносин, які становлять окрему, відносно самостійну сферу суспільного життя», чим ототожнюється правовий режим галузі права із предметом галузі. При цьому тут же вчена акцентує увагу на тому, що «для правового режиму галузі права характерна *особлива цілісна система регулятивного впливу*, яка характеризується специфічними прийомами регулювання, особливим порядком виникнення і формування змісту прав та обов'язків, їх реалізації, специфікою санкцій, способів їх реалізації, а також дією єдиних принципів, загальних положень, які поширюються на дану сукупність норм» [8, с. 20]. Фактично мова йде про два різних змісти: про сукупність суспільних відносин та про систему регулятивного впливу. Система регулятивного впливу власне й створена для регулювання певних відносин, їх сукупності. Тому, звичайно, з цим визначенням важко погодитись. До того ж викликає суттєві сумніви виокремлення правового режиму цілої галузі, оскільки кожна галузь тому й поділяється на підгалузі, інститути і так далі, саме через особливості цих її складових. Тому говорити про режим цілої галузі як окреме явище вважаємо передчасним.

Переважачим є тлумачення правового режиму як специфічного виду правового регулювання певної сфери суспільних відносин, спрямований на вирішення тих чи інших

задач, для чого використовується різне сполучення правових засобів.

На підставі вищенаведених визначень правового режиму можна дійти висновку, що правовий режим обов'язково передбачає наявність сукупності правових норм, в яких закріплені правила як імперативного, так і диспозитивного характеру, які покликані врегулювати певну сферу суспільних відносин.

Враховуючи загально-теоретичні та галузеві підходи до розуміння ознак правових режимів, слід погодитись з висновками Л. В. Вакарюк, що для цих режимів характерним є таке [9, с. 12-13]:

1. Правовий режим встановлюється, змінюється, скасовується та гарантується і забезпечується державою.

2. Правовий режим характеризується особливою метою. Мета правового режиму є результатом, на який він орієнтується, а тому, «з нормативного погляду це стан урегульованості правових відносин, а з погляду права реалізації – розвиток конкретних правовідносин у наміченому векторі, слідування за нормами права в межах правового режиму» [10, с. 82]. Отже, слід погодитись із тим, що мета, котра стоїть перед правовим режимом, вельми різноманітна. Однак єдиною (комплексною) метою правових режимів, виходячи з їхньої сутності, можна визнати оптимальне регулювання суспільних відносин, подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення суб'єктами (правовими засобами та способами) своїх інтересів, створення сприятливого режиму для правомірних дій та несприятливого режиму для протиправних діянь.

3. Правовий режим характеризується певним об'єктом та предметом. Об'єктом у правовій науці виступають суспільні відносини. Відповідно, об'єктом правових режимів є ті суспільні відносини, на які цілеспрямовано впливає означений режим. При цьому

предмет – це модель реального об'єкта (земельна ділянка, грошові кошти, час роботи, дисципліна праці тощо).

4. Правовий режим передбачає специфічний порядок регулювання правового становища учасників суспільних відносин. Спершу слід зазначити, що суб'єктами правового режиму є суб'єкти права, хоча в окремих випадках правовий режим може встановлюватись до об'єктів, що ще не набули статусу суб'єкта права (ще ненароджені діти).

5. Правовий режим існує в матеріальній та процесуальній площині. У теорії права правові режими за юридичною природою поділяють на матеріальні та процесуальні правові режими.

Детальний аналіз позицій науковців щодо категорії правовий режим зумовлює необхідність погодитись з такими висновками:

1) правовий режим є певним станом врегулювання відносин щодо об'єкта впливу, що зумовлюється особливим поєднанням способів правового регулювання;

2) правовий режим є правової категорією, що пов'язана із певним об'єктом впливу, в якості якого можуть виступати матеріальні та нематеріальні об'єкти, процеси, діяльність;

3) з'ясування змісту правового режиму передбачає надання правової характеристики певному об'єкту впливу шляхом з'ясування його правового поняття, змісту та форми правових засобів, дослідження прав та обов'язків суб'єктів права щодо цього об'єкта впливу та інших складових, що визначають специфіку його використання (здійснення) у суспільних відносинах [11, с. 89].

Таким чином, ми погоджуємось з позицією науковців харківської школи теорії держави та права, які визначають правовий режим як певний порядок правового регулювання, який забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення

способів, методів та типів правового регулювання.

При цьому загальновизнаною є думка, що способи правового регулювання (із певної сукупності яких складається правовий режим) поділяються на основні та допоміжні. Для основних способів правового регулювання належать дозвіл, зобов'язання та заборона. Допоміжними способами правового регулювання є примус, заохочення, покарання, надання пільг, виключення з переліку обов'язків, пом'якшення юридичної відповідальності та ін. Ці способи не мають самостійного регулятивного значення, а застосовуються паралельно з основними способами правового регулювання для посилення та оптимізації їх дії.

Поряд з імперативним та диспозитивним методами, які є основними різновидами методів правового регулювання, в ньому можуть застосовуватись також методи рекомендацій та заохочення, що мають переважно допоміжний характер.

Типи правового регулювання відображають його загальну будову на рівні окремих ділянок суспільного життя (підсфер сфери правового регулювання – економічної, політичної, культурної, військової та інших галузей суспільного життя), які опосередковуються правом [1, с. 213-217].

Розрізняють два типи правового регулювання: загальнодозволений і спеціально дозволений. При застосуванні першого типу правового регулювання можливість певної соціальної поведінки зумовлюється відсутністю її прямої юридичної заборони. Коли обрано спеціально дозволений тип правового регулювання, то застосовується юридична формула: заборонено все, крім того, що дозволено.

Застосування конкретного типу правового регулювання визначається характером завдань, які воно виконує у відповідній сфері життєдіяльності суспільства. Зокрема, там,



де більш важливим є підтримання високої соціальної активності, максимальної свободи особи (як, наприклад, у сфері підприємництва), має бути реалізований загальнодозволений тип правового регулювання. Якщо ж на перший план виходить потреба у забезпеченні високого рівня впорядкованості суспільних відносин, дисциплінованості їх учасників (як, наприклад, у сфері державного управління), перевага надається спеціально дозволеному типу правового регулювання.

Якщо вести мову саме про правові режими, в рамках яких здійснюється господарська діяльність, то слід спочатку визначити поняття «господарювання», а також можливі види правових режимів, які пропонуються законодавцем для здійснення господарської діяльності.

Цілком слушною є думка про те, що сферу господарювання не можна собі уявити як сферу абсолютно однорідну – в ній складаються багатоманітні господарські відносини, які потребують адекватного особливого, залежного від конкретних умов, правового регулювання [12, с. 682]. Звичайно, що різноманіття видів господарської діяльності обумовлює й різні підходи щодо її правового регулювання. Дійсно, правова база здійснення господарської діяльності піддається постійному впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Це обумовлено особливостями окремих галузей економіки, умовами господарювання, соціальними потребами, територією здійснення та іншими чинниками.

Діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва незалежно від того, здійснюється така діяльність з метою отримання прибутку чи без такої мети, здійснюється в межах певного правового режиму із дотриманням його вимог.

Поряд із загальними правилами здійснення господарської діяльності, Господарським кодексом України (далі – ГК

України) передбачена можливість здійснення господарської діяльності в спеціальних режимах господарювання.

В українському законодавстві поняття «спеціальний режим господарювання» з'явилося із прийняттям Господарського кодексу України. У розділі 8 цього кодексу регламентовано й основні різновиди спеціальних режимів господарювання.

Однак, легального визначення поняття спеціального режиму господарювання немає й до цих пір. Також відсутні закріплені на законодавчому рівні його ознаки, засоби державного регулювання, які є невід'ємною складовою будь-якого правового режиму, критерії розмежування на види, тобто, як вірно зазначає Матвеева А. В., «законодавчо не закріплено фактично базовий інструментарій спеціального режиму господарювання» [13, с. 40].

Незважаючи на те, що категорія «спеціальний режим господарювання» закріплена на законодавчому рівні ще у 2003 році, й досі немає єдиного підходу до тлумачення поняття спеціального режиму не спостерігається. Так, спеціальний режим господарювання визначається як:

1) інститут господарського законодавства, що визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки або у процесі здійснення господарського договору, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, та вводиться для досягнення цілей, встановлених державою [14, с. 835; 12, с. 612];

2) особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється відносно до певного кола суб'єктів або сфери їх діяльності та який відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною направленістю регулювання, обумовленою публічним

інтересом, проявляючись у всіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони та додаткові підстави юридичної відповідальності [15, с. 86];

3) правовий режим, який встановлює особливий порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводиться державою з метою забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання [14, с. 4] тощо.

О. Р. Зельдіна визначає спеціальний режим господарювання як правовий режим, що визначає порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводиться державою з певною метою для забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання [16, с. 9]. Хоча це визначення й містить, як нам уявляється, більшість основних ознак спеціального режиму господарювання, проте ми не можемо погодитись із застосуванням у визначенні такої фрази як «розумне сполучення публічних і приватних інтересів», оскільки це може призвести до довільного тлумачення та розуміння сутності спеціального режиму господарювання тими, хто буде займатись правозастосуванням.

Аналіз вищенаведених визначень поняття «спеціальний режим господарювання» дозволяє виокремити його характерні особливості, зокрема:

1) такий режим встановлюється законодавством і забезпечується державою;

2) є особливим правовим способом регулювання господарських відносин;

3) даний режим складається із сукупності юридичних засобів і характеризується відповідним їх поєднанням;

4) створює певний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів господарювання.

ГК України закріплено можливість створення і функціонування 9 видів спеціальних режимів господарювання, таких як [17]: 1) спеціальні (вільні) економічні зони (глава 39, ст. 401-405); 2) концесії (глава 40, ст. 406-410); 3) виключна (морська) економічна зона України (ст. 411); 4) господарська діяльність на державному кордоні України (ст. 412); 5) господарська діяльність в санітарно-захисних та інших охоронних зонах, на територіях і об'єктах, що особливо охороняються (ст. 413); 6) спеціальний режим господарювання в окремих галузях економіки (ст. 414); 7) ст. 415 щодо здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку була виключена відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 р. №2389 [18]; 8) здійснення господарської діяльності в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації (ст. 416); 9) здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану (ст. 417).

На підставі аналізу законодавчих конструкцій щодо формулювання видів спеціальних режимів господарювання А. В. Матвєєва пропонує власну класифікацію видів спеціальних режимів господарювання: спеціальний правовий режим господарювання загального типу та галузевий спеціальний правовий режим господарювання. При цьому авторка акцентує увагу на тому, що спеціальний правовий режим загального типу визначає «правила гри» для

видів господарської діяльності, передбачених Розділом 8 ГК України. Галузевий спеціальний правовий режим господарювання стосується лише окремих галузей економіки, прямо визначених законом як таких, що потребують стабілізації та прискореного розвитку [13, с. 40-41]. Хоча пропонується класифікація є спірною, проте вона дозволила виокремити специфічні ознаки, за допомогою яких можна відрізнити спеціальний режим господарювання від загального режиму господарювання: для спеціального режиму господарювання характерна або пільгова, або обмежувальна направленість правового регулювання; спеціальний режим встановлюється на певній території або у певній галузі економіки; спеціальний режим встановлюється або відносно до певного кола суб'єктів або до сфери їх діяльності [13, с. 41]. При цьому із наведених ознак, на нашу думку, не зовсім зрозумілим є, яким чином вони охоплюють режим воєнного стану, режим надзвичайного стану, оскільки ГК України містить відсилочні норми. Це питання потребує подальшого детального опрацювання.

У своєму дисертаційному дослідженні О. Р. Зельдіна пропонує класифікувати спеціальні режими господарювання залежно від застосовуваних законодавцем правових засобів. Так, авторка всі спеціальні режими господарювання поділила на три групи [16, с. 12]:

1) обмежувальний спеціальний режим господарювання – це такий режим, де законодавець за допомогою встановлення обмежень у процесі здійснення господарської діяльності досягає певних цілей по охороні територій, об'єктів тощо (господарська діяльність на державному кордоні України, в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації, в умовах воєнного стану, виключна (морська) економічна зона, а

також господарська діяльність в Збройних Силах України);

2) заохочувально-обмежувальний спеціальний режим господарювання – це ті режими, де за допомогою сполучення певних обмежень у процесі здійснення господарської діяльності та надання пільг досягаються необхідні цілі (концесія, господарська діяльність в санітарно-захисних та інших охоронних зонах, що особливо охороняються);

3) заохочувальний спеціальний режим господарювання – це режими, введення яких пов'язане з необхідністю вирішення соціально-економічних проблем, залучення інвестицій на певну територію держави, у певну галузь економіки, створення нових робочих місць за допомогою надання різного роду заохочень для суб'єктів господарювання. (С(В)ЕЗ, території пріоритетного розвитку, а також господарювання в окремих галузях економіки.

На підставі такої класифікації науковець зазначає, що до особливостей спеціального режиму господарювання відносяться: поєднання норм права, що встановлюють специфіку правового регулювання для досягнення певних цілей; використання специфічних правових засобів; відособленість юридичних норм, які комплексно регулюють організацію та здійснення господарської діяльності [16, с. 9]. Таран Л. В. досить вірно підмічає, що однією із суттєвих ознак спеціального правового режиму є те, що він надається спеціальному суб'єкту [15, с. 126].

Таким чином, можна зробити висновки щодо поняття та основних ознак спеціального режиму господарювання, а також стосовно напрямів подальших досліджень у цій царині.

Аналіз вищенаведених визначень та ознак спеціального режиму господарювання дозволяє узагальнити та запропонувати своє уточнення до визначення цієї категорії.



Так, вважаємо, що з урахуванням вищевведених пропозицій науковців та наших міркувань, слід до ознак спеціального режиму господарювання віднести:

1) це один із різновидів правового режиму, який містить усі його основні ознаки, проте відрізняється специфікою самої галузі;

2) спеціальний режим господарювання завжди має свою визначену мету, а тому для нього характерна наявність пільгової, обмежувальної або ж пільгово-обмежувальної направленості правового впливу;

3) спеціальний режим господарювання – це завжди своєрідне поєднання правових засобів регулювання господарської діяльності;

4) в залежності від мети запровадження спеціальні режими господарювання характеризуються пільговою, обмежувальною або пільгово-обмежувальною спрямованістю;

5) основна мета запровадження спеціального режиму господарювання – це комплексне регулювання організації та здійснення господарської діяльності;

б) спеціальний режим господарювання розповсюджується в окремих випадках на спеціальних суб'єктів;

7) спеціальний режим встановлюється на певній території або у певній галузі економіки або ж або відносно до певного кола суб'єктів або до сфери їх діяльності

Спираючись на наведені ознаки спеціального режиму господарювання можна підійти й до розкриття сутності цієї категорії. Так, на нашу думку, під **спеціальним режимом господарювання** слід розуміти правовий режим, який запроваджує особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, щодо певного кола осіб або щодо певного кола осіб, який характеризується або пільговою, або обмежувальною, або змішаною направленістю правового впливу на госпо-

дарські відносини для досягнення визначеної законодавцем мети.

Спеціальний режим господарювання застосовується на конкретно визначеній території протягом чітко встановленого періоду і передбачає наявність спеціальних правових норм, що регулюють порядок здійснення господарської діяльності в межах даного режиму. На законодавчому рівні різновиди спеціальних режимів господарювання закріплені в ГК України, а на доктринальному рівні проведена класифікація спеціальних режимів, які в залежності від наявності заохочувальних чи обмежувальних умов здійснення господарської діяльності.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Основна робота, яка сьогодні повинна проводитись при вивченні проблематики спеціального режиму господарювання сьогодні, має зводитись до закріплення сутності та основних ознак спеціального режиму господарювання на законодавчому рівні, розширення та аналізі критеріїв віднесення тих чи інших правил здійснення господарської діяльності до спеціального режиму господарювання, а також перегляд вже існуючих видів спеціальних режимів здійснення господарської діяльності.

#### Література:

1. Загальна теорія держави і права: підручник /М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Теорія держави і права: підручник /кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016; Ліра ЛТД. 480 с.
3. Загальна теорія права: підручник /за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 524 с.

5. Теорія держави та права: навч. посіб. /Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

6. Богуцький П. П. Правовий режим військового права у контексті системотворення українського права. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 182-186.

7. Томаш Л. В. Правовий режим: поняття та ознаки. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство: збірник наукових праць*. 2005. Вип. 282. С. 20-26.

8. Мінка Т. П. Правовий режим як критерій поділу права на галузі. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 18-22.

9. Вакарюк Л. В. Ознаки правового режиму у теорії права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 50. С. 11-14.

10. Зубенко К.В. Зміст правового режиму нерухомості, що поширюється на рухомі речі. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 80–85.

11. Чайковська В. В. Про поняття «правовий режим» (на прикладі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності). *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. Том 19 № 2 (23) (2014). С. 87-94.

12. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України /за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; кол. авт.: О.А. Беляневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина та ін. К.: Юрінком Інтер, 2008. 720 с.

13. Матвеева А. В. Спеціальний правовий режим господарювання: поняття і види. *Право та інновації*. 2018. № 4. С. 39-44.

14. Хозяйственное право: учебник /В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 910 с.

15. Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование). Харків: Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. 256 с.

16. Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Донецьк, 2007. 40 с.

17. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 15.07.2022 р.).

18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 р. №2389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#n6> (дата звернення 15.07.2022)

#### References:

1. Zahal'na teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk /M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in.; za red. d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrayiny M. V. Tsvika, d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrayiny O. V. Petryshyna. Kharkiv: Pravo, 2009. 584 s.

2. Teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk /ker. avt. kol. kand. yuryd. nauk, prof. YU.A. Vedyernikov. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2016; Lira LTD. 480 s.

3. Zahal'na teoriya prava: pidruchnyk /za zah. red. M.I. Kozyubry. K.: Vaite, 2015. 392 s.

4. Skakun O. F. Teoriya prava i derzhavy: pidruchnyk. K.: Alerta; TSUL, 2011. 524 s.

5. Teoriya derzhavy ta prava: navch. posib. /YE. V. Biloz'orov, V. P. Vlasenko, O. B. Horova, A. M. Zaval'nyy, N. V. Zayats' ta in. ; za zah. red. S. D. Husaryeva, O. D. Tykhomyrova. K.: NAVS, Osvita Ukrayiny, 2017. 320 s.

6. Bohuts'kyu P. P. Pravovyy rezhym viys'kovoho prava u konteksti systemotvorenniya ukrayins'koho prava. *Yurydychna nauka*. 2011. № 6. S. 182-186.

7. Tomash L. V. Pravovyy rezhym: ponyattya ta oznaky. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu. Pravознавство: zbirnyk naukovykh prats'*. 2005. Vyp. 282. S. 20-26.

8. Minka T. P. Pravovyy rezhym yak kryteriy podilu prava na haluzi. *Chasopys Kyuyivs'koho universytetu prava*. 2010. № 3. S. 18-22.

9. Vakaryuk L. V. Oznaky pravovoho rezhymu u teoriyi prava. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya «Pravo»*. 2018. № 50. S. 11-14.

10. Zubenko K.V. Zmist pravovoho rezhymu nerukhomosti, shcho poshyruyuet'sya na rukhomi rechi. *Pravo i suspil'stvo*. 2016. № 4 (2). S. 80-85.

11. Chaykovs'ka V. V. Pro ponyattya «pravovyy rezhym» (na prykladi pravovoho rehulyuvannya zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti). *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Pravo- navstvo*. Tom 19 № 2 (23) (2014). S.87-94.

12. Naukovo-praktychnyy komentar Hospodars'koho kodeksu Ukrainy /za zah. red. H.L. Znamens'koho, V.S. Shcherbyny; kol. avt.: O.A. Belyanevych, O.M. Vinnyk, V.S. Shcherbyna ta in. K.: Yurinkom Inter, 2008. 720 s.

13. Matvyeyeva A. V. Spetsial'nyy pravovyy rezhym hospodaryuvannya: ponyattya i vydy. *Pravo ta innovatsiyi*. 2018. № 4. S. 39-44.

14. Khozyaystvennoe pravo: uchebnyk /V. K. Mamutov, H. L. Znamensky, K. S. Khakhulya y dr.; pod red. V. K. Mamutova. Kyiv: Yurynkom Ynter, 2002. 910 s.

15. Taran L. V. Spetsyal'nyy pravovoy rezhym predprynimatel'skoy deyatel'nosti v svobodnykh ekonomicheskyykh zonakh Ukrainy (kompleksnoe yssledovanye). *Kharkiv: Vydavets' SPD FO-P Vapnyarchuk N.M.*, 2004. 256 s.

16. Zel'dina O. R. Teoretychni aspekty spetsial'noho rezhymu hospodaryuvannya : avto-ref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Donetsk, 2007. 40 s.

17. Hospodars'kyy kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (data zvernennya 15.06.2022 r.).

18. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoyi rehional'noyi polityky ta polityky vidnovlennya rehioniv i terytoriy: Zakon Ukrainy vid 09.07.2022 r. №2389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#n6> (data zvernennya 15.06.2022)

**Sieriebriak S. To determine the legal nature of the concept "special regime" in the field of management. – Article.**

*The article is devoted to the problem of defining the essence of the category "special economic regime". In the conditions of martial law, this category needs a qualitative review and the introduction of appropriate changes to the legislation. On the basis of the analysis of economic legislation, the works of Ukrainian researchers - specialists in the specified field, the actual situation of economic entities in the conditions of martial law, as well as the correlation of the effectiveness of the national economic system with achievements in the defense sphere, conclusions were drawn about the need to revise the conceptual apparatus of economic law. It was determined that a clear understanding of the essence, main features and types of legal regimes as a general theoretical category contributes to the disclosure of the meaning of the concept of "special economic regime". It is emphasized that the concept of "legal regime" is one of the basic terms of most branches of national legislation.*

*Defects of normative and legal regulation in Ukrainian legislation are revealed: there are no definitions of the main concepts and their consolidation at the legislative level (in particular, the concept of "special economic regime" is not enshrined in the Economic Code of Ukraine), there are no criteria for assigning certain rules of economic activity to special legal regimes, and the types of special economic regimes, as well as criteria for their classification, need to be revised. From these positions, the author offers his own definition of the concept of "special legal management regime", as well as its specific characteristics. Amendments to the legislation in this area are proposed.*

**Keywords:** regime; legal regime; special legal regime; legal regulation; economic activity.

Авторська довідка:

**Сербряк Станіслав Вадимович** - к.ю.н., доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. <https://orcid.org/0000-0001-7207-594X>

Стаття надійшла до редакції 20 червня 2022 р.